

history, the help in collecting of ancient artifacts. Chronologically the work is devoted to the historiographic facts of the end of XIX – the first third of the XX century. The work purpose – to find out and make the analysis of a role of women in historiographic process in the territory of the Southern Ukraine in the second half of XIX – the first third of the XX century, to reveal the chief representatives of female part of historians corporation. A prosopographic method by means of which common features in the course of participation of women in development of historical science, biographic which allowed to shine the main facts of activity of the most outstanding characters, comparative by means of which distinctions in destiny of female historians, genetic which allowed to track evolution of participation of women in historiographic process are used in the work. The results of work: despite historiographic reputation of the 1920th years as time of emancipation of women in science, this process happened already during the pre-Soviet period. Moreover, till 1920 the scale of persons of female historians looks more considerable, and their scientific activity more dynamic and inspired. Scope of results of work: in the course of teaching of the general and special courses on history of Ukraine, a historiography, the study of local lore, the higher school and science of science, preparation of museum expositions. The results of work: it is proved that women were a part of all South Ukrainian historical societies, though in various degree – the greatest in the Odesa bibliographic society at Novorossiysky university, the smallest – in Historical and philological society at Novorossiysk University. Among members, there were two groups: living not in the South Ukrainian cities (for example, countess P. Uvarova and N. Polonskaya-Vasylenko) and local, first of all, inhabitants of Odesa (for example, D. Atlas and K. Florovskaya). Women didn't take leading positions in societies, having limited to sporadic reports. In the 1920th years the role of women in societies decreased. To the contrary, if till 1920 the woman were presented in the sphere of the higher historical education a little, in the 1920th years – their quantity as teachers, employees of archives was increased.

Key words: South of Ukraine, women, historiographical process.

Олександр Муzychко

Женщины-историки-казаковеды в историографическом процессе Южной Украины в конце XIX – первой трети XX века

Целью статьи является выяснение роли женщин в развитии исторического образования и науки на территории Южной Украины во второй половине XIX – первой трети XX ст. Указано, что несмотря на историографическую репутацию 1920-х годов как времени эмансипации женщин в науке, уже в предыдущий период женщины имели влияние, хотя и незначительное, на историографический процесс, что, собственно, и подготовило почву для их дальнейшего продвижения как историков. До 1920 г. масштаб личностей женщин-историков выглядит более значительным.

Ключевые слова: Южная Украина, женщины, историографический процесс.

Рецензія: Т.І.Вінцковський, к.і.н., доцент (Одеський національний університет імені І.І.Мечникова)

УДК 94(477.7):357.1-058.22:929Максимюк«19»

Тарас Гончарук, Анатолій Мисечко

ПРОБЛЕМАТИКА УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА У КОЛЕКЦІЯХ КРАЄЗНАВЦЯ ТАРАСА ІВАНОВИЧА МАКСИМ'ЮКА

Стаття присвячена відомому одеському колекціонеру та краєзнавцю Тарасу Максим'юку, якому 2013 р. виповнилося 70 років. В ній подано короткий біографічний нарис Т. Максим'юка й охарактеризовано головні напрямки його наукової та популяризаторської діяльності. Особливу увагу приділено

виставкам експонатів та публікаціям Т. Максим'юка, присвяченим історії українського козацтва. Зокрема, дослідження та видання Т.Максим'юком листівок А. Ждахи, автографа Д. Яворницького та ін.

Ключові слова: Тарас Максим'юк, листівки, колекції, козацтво.

30 липня 2013 р. виповнилося 70 років відомому одеському колекціонеру, краєзнавцю, українознавцю Тарасу Івановичу Максим'юку. З цієї нагоди було надруковано низку публікацій у місцевій пресі³⁸⁵. Проте, на нашу думку, варто звернути увагу на постать Т. Максим'юка у «Чорноморській минувшині», бо ювіляр, між іншими своїми чеснотами, є дослідником та популяризатором історії козацтва, а також автором публікацій на сторінках цього часопису.

Т. Максим'юк народився 1943 р. у Холмі (тепер – місто Хелм, Республіка Польща) – на той час центрі українського історико-етнографічного регіону Холмщини й місті, що зайняло чільне місце у вітчизняній історії (і як столиця першого українського короля Данила Галицького, і як батьківщина першого українського президента Михайла Грушевського). В лютому 1945 р. родину Т. Максим'юка було примусово переселено до с. Піщаний Брід (колишній Шпеер, з якого виселили німців-колоністів) Веселинівського району Миколаївської області. 1946 р. батька Т. Максим'юка заслали до Ухти (Комі АРСР), де він перебував до 1948 р. Після того родина мешкала у м. Вознесенськ, а від 1952 р. – у Миколаєві. Тут будучи шестикласником-школярем, Т. Максим'юк познайомився з колишнім директором Миколаївського історико-археологічного музею, засновником заповідника «Ольвія», людиною що пройшла сталінські табори та заслання, Феодосієм Тимофійовичем Камінським (1888 – 1978 рр.)³⁸⁶.

«Він не був моїм, так би мовити шкільним вчителем, – говорить про Ф. Камінського в інтерв'ю газеті «Думська площа» Т. Максим'юк, – але саме Феодосій Тимофійович виділив мене з-поміж кількох підлітків... Зазначу звертався завжди на «ви». Це була яскрава фігура, один з членів миколаївської «Просвіти», що діяла ще за Миколи Аркаса. Він також особисто був знайомий з Михайлом Грушевським, Дмитром Яворницьким, Лесею Українкою... Під час першої світової війни, в 1915 році у Галичині він відвідував важкохворого Івана Франка»³⁸⁷. Слід зазначити, що знайомий з Д. Яворницьким Ф. Камінський був одним з істориків запорозького козацтва, зокрема, збирачем документів та

³⁸⁵ А.Г. Музей мрії // Вечерня Одеса. – 2013. – 25 июля; Кракалія Р. Тарасові шляхи, які він сам обирав // Чорно-морські новини. – 2013. – 1 серпня; Кудлач В. Феномен Тараса Максим'юка // Думська площа. – 2013. – 16 серпня.

³⁸⁶ Юрченко А. Тарас Максим'юк: «Не променяю Одесу ні на один город!» // Фаворит. – 2013. – №7. – С. 40–43.

³⁸⁷ Кудлач В. Феномен Тараса Максим'юка // Думська площа. – 2013. – 16 серпня.

дослідником матеріальних пам'яток (передусім намогильних хрестів) пов'язаних з історією Січі³⁸⁸.

Письменник Анатолій Глушак зазначає, що знайомство з Ф. Камінським здебільшого визначило напрямки діяльності Т. Максим'юка, як колекціонера. «Зібрання Тараса Максим'юка, – пише А. Глушак, – переконливо свідчить, наскільки об'ємно була поширена українська культура не лише в середовищі інтелігенції Півдня, але мала вагу духовної спадщини трудових мас сіл і міст. На це звертав увагу ще старшокласника Тараса миколаївський просвітянин з дореволюційним стажем Феодосій Тимофійович Камінський, котрий розповідав, скільки цінних експонатів потрапило до Миколаївського історико-археологічного музею з простих сімей: ікони і «Кобзарі», поштові листівки, пісенники, літературні альманахи, картини самодіяльних художників, зокрема славнозвісні «Козаки Мамаї», не кажучи про гончарство, вироби з дерева, вишивання, господарчо-побутове приладдя»³⁸⁹. «Саме Ф.Т. Камінському Тарас Іванович завдячує всім, що зробив для української культури», – зазначається у біографічній довідці з бібліографічного покажчика Т. Максим'юка³⁹⁰.

Від 1960 р. і до сьогоднішня доля Т. Максим'юка тісно пов'язана з Одесою. Він – студент Одеського інженерно-будівельного інституту, студент та випускник Одеського інституту інженерів морського флоту (до історичного факультету Одеського державного університету імені І.І. Мечникова, куди Т. Максим'юк прагнув вступити, ще 1960 р. його документи не прийняли), працював інженером портового господарства Іллічівська та у Чорноморсько-Азовському управлінні морських шляхів Одеси, а від 1988 р. – на культурницькій ниві, зокрема, – в Одеському відділенні Художнього фонду та Одеському обласному відділенні Українського фонду культури³⁹¹.

Від 1963 р. Т. Максим'юк починає збирання українських книжок, мистецьких творів та предметів старовини, згодом, бере участь у різноманітних виставках. Перша така виставка – виставка українських писанок проходила у далекому 1968 р. Це була справжня подія для Одеси. Стаття їй присвячена в обласній комсомольській газеті починалася рядками: «12 грудня в суворих класичних залах археологічного музею панувало незвичне пожвавлення. Та й було чому! Одесити, які звикли до усіляких виставок побачили несподіване видовище: понад 700 писанок, яскравих, кумедних, неповторних. Насправді, багато одеситів уперше

³⁸⁸ Шаповалов А. Каминский Феодосий Тимофеевич, исследователь казацкой старины и Запорожских Сечей // Нові дослідження пам'яток козацької доби в Україні: Зб.наук. пр. – Вип. 20. – Ч.1.– К., 2011. – С. 522 – 534; Каминский Ф., Никитин В. Путь шведов и казаков после Полтавы // Там само. – С. 534 – 539.

³⁸⁹ А.Г. Музей мрії // Вечерняя Одесса. – 2013. – 25 июля.

³⁹⁰ Тарас Іванович Максим'юк. Бібліографічний покажчик / Упор. О.Г. Нуньес. – Одеса, 2007. – С. 3.

³⁹¹ Там само. – С. 3 – 4.

відкрили для себе існування цього особливого виду народної творчості завдяки ініціативі археологічного музею та трьох колекціонерів, людей різної професії – інженера Т.І. Максим'юка, доцента Одеського університету, літературознавця П.Т. Маркушевського та поета В. Мороза, об'єднаних спільною пристрастю»³⁹². Відтоді Т. Максим'юк не припиняв своєї популяризаторської виставкової діяльності. Навіть у найскрутніші для української культури роки. Перелік друкованих згадок про виставки експонатів з колекції Т. Максим'юка, що проходили від 1968 до 2007 р. нараховує 89 пунктів. Чимало з них мали відношення до історії українського козацтва³⁹³. Передусім, слід згадати виставку творів з козацької тематики видатного українського художника та графіка Амвросія Ждахи 1990 р. на Хортиці. «Акварелі, графіка, фотографії, ілюстровані видання, листівки – все, до чого мав причетність художник, розробляючи козацьку тему, стало окрасою виставки. Увесь цей багатющий матеріал, зібраний стараннями передусім правнучки художника Галини Полякової і заступника голови Одеського відділення Українського фонду культури Тараса Максим'юка, має стати основою експозиції майбутнього музею А. Ждахи, який планують відкрити в Одесі, яка стала для співця козацької вольниці, козацької слави рідним містом», – писала про цю виставку газета «Радянська Україна»³⁹⁴. Нажаль, плани створення в Одесі вищезгаданого музею так і залишилися планами. Серед інших виставок «козацьких» раритетів із колекції Т. Максим'юка можна згадати: виставку присвячену українському козацтву в Одеському історико-краєзнавчому музеї у серпні 1990 р., де частина колекції Т. Максим'юка

була виставлена поруч з експонатами музею (як писав одеський кореспондент: «А у вітринах виставлені портрети осіб вже зовсім історичних – сотників, отаманів, гетьманів: одеський збирач Тарас Максим'юк показує частину своєї колекції, присвяченої історії України»)³⁹⁵; «Виставку одного портрета»

Тарас Максим'юк на виставці листівок А.Ждахи о.Хортиця. 1990 р.

³⁹² Макарова І. Познайомтесь з писанками // Комсомольська іскра. – 1968. – 24 грудня.

³⁹³ Тарас Іванович Максим'юк. Бібліографічний покажчик. – С. 7 – 16.

³⁹⁴ Гасуль О. Вернісаж на Хортиці // Радянська Україна. – 1990. – 18 вересня.

³⁹⁵ Давыдов Ф. «Козацкому роду нема переводу» // Гласность. – 1990. – 12 августа.

1 вересня 2001 р. в Одеському історико-краєзнавчому музеї, де окрім портрету «першого історика Одеси» та визначного дослідника Нової Січі А. Скальковського було представлено «експозицію «Любов моя – Україна» зі зібрання колекціонера Тараса Івановича Максим'юка»³⁹⁶; виставку «Українське козацтво: з рукописного фонду ОДНБ і колекції Тараса Максим'юка», що проходила в одеській науковій бібліотеці під час виставки форуму «Українська книга на Одещині» 19 – 20 травня 2005 р.³⁹⁷ та ін.

Т. Максим'юк нерідко є і ініціатором, і організатором виставок раритетів власної колекції. Так до 10-річчя Незалежності України він, виключно на своїх колекційних матеріалах та з власної ініціативи, організував персональну виставку в серпні 2001 р. на Одеському морському вокзалі, де відбувалася виставка-ярмарок книг «Зеленая волна». Т. Максим'юк представив на ній 10 стендів із різноманітною тематикою: від російсько-українських словників до писанок з усієї України. Звичайно, що були представлені й козацькі експонати: поштові листівки зі зображенням козаків, книжки, козацькі люльки та ін. Відвідувачів книжкового ярмарку виставка приваблювала неординарністю. Тарас Іванович все цікаво пояснював, давав відповіді навіть на відверто провокаційні запитання. Потім ця сама виставка експонувалася в одеському історико-краєзнавчому музеї.

Т. Максим'юк здійснив низку українознавчих та краєзнавчих досліджень, що втілюються в публікації на шпальтах газет, сторінках наукових часописів та книжкових видань. Від 1970 до 2007 р. вийшло друком 128 таких публікацій³⁹⁸. А вже 2008 р. була видана книга Т. Максим'юка «З Україніки Причорномор'я», що об'єднала 37 його нарисів та есе³⁹⁹. Серед них – присвячені визначним українським діячам: Сергію Шелухину, Іванові Липі, Степану Шухевичу (дядька Романа Шухевича, який 1918 р. перебував у Одесі), Віталію Боровику, Євгену Чекаленко та ін.; діячам української науки та культури: Амвросію Ждасі, Петру Ніщинському, Аполлону Скальковському, Михайлу Слабченку, Дмитру Яворницькому та ін. Слід звернути увагу і на вищезгадані публікації Т. Максим'юка у «Чорноморській минувшині». Одна з них «Мазепинці-самостійники в Одесі» присвячена одеситам, засновникам «Братерства Тарасівців» Віталію Боровику та Івану Липі⁴⁰⁰; друга – «Дарчий надпис Дмитра Яворницького 1887 р.» присвячена одному з експонатів колекції Т. Максим'юка пов'язаного з постаттю видатного дослідника Запорозького козацтва⁴⁰¹.

³⁹⁶ Рассказова Е. Виставка одного портрета // Одесский вестник. – 2001. – 29 августа.

³⁹⁷ Серебряков Г. Да здравствует книга! // Одесский вестник. – 2005. – 17 мая.

³⁹⁸ Тарас Іванович Максим'юк. Бібліографічний покажчик. – С. 21 – 32.

³⁹⁹ Максим'юк Т.І. З Україніки Причорномор'я:[нарисы та есе]. – Одеса, 2008.

⁴⁰⁰ Максим'юк Т. Мазепинці-самостійники в Одесі // Чорноморська минувшина: Записки Відділу історії козацтва на півдні України НДК Інституту історії України НАНУ: Зб. наук. пр. – Одеса, 2006. – Вип. 1. – С. 90 – 96.

⁴⁰¹ Максим'юк Т. Дарчий надпис Дмитра Яворницького 1887 р. // Там само. – 2007. – Вип. 2. – С. 115 – 119.

Важливим є те, що в своїх публікаціях Т. Максим'юк, де можливо та доречно, вміщує зображення експонатів своєї колекції. Окрім того Тарас Іванович завжди йде на зустріч науковцям, які вивчають минувшину південноукраїнського краю, надаючи їм ілюстративні матеріали. Він щиро прагне, щоб його колекція «працювала» на науку. Зображення (переважно фото) матеріалів колекції Т. Максим'юка присутні у близько півсотні публікацій⁴⁰². Чимало таких публікацій безпосередньо або опосередковано стосуються козацької історії. Зокрема – унікального зображення листівки «З присяги гетьмана Мазепи...» одеського видавництва «Народний стяг» 1917 р. (використане в тому числі і у колективній монографії «Одеса козацька» видання 2008 р.)⁴⁰³; не менш унікальне фото вищезгаданого дослідника історії Січі А. Скальковського з його дарчим надписом⁴⁰⁴; світлини обкладинок книжок, серед яких: двох видань праці Д. Яворницького «Число и порядок Запорожских сечей» з дарчим надписом автора й з печаткою письменника та актора В'ячеслава Потапенка⁴⁰⁵, праці одесита М. Комарова «Про запорозькі вольності» 1907 р.⁴⁰⁶, одеського видання поеми С. Руданського «Мазепа. Гетьман український» 1917 р.⁴⁰⁷ та ін.

Відзначимо діяльність Т. Максим'юка щодо перевидання та видання листівок із зображенням творів мистецтва й фотографій з його власної колекції. Таким чином їх було видано понад 30. Зокрема, це перевидання портретів видатних українських діячів і митців (І. Липи, В. Боровика, М. Комарова, М. Жука, М. Аркаса, Є. Чикаленка та ін.) й серед них, Т. Максим'юком була перевидана і унікальна листівка, оригінал якої вийшов друком у Коломиї на початку ХХ ст. із зображенням портрету запорожця Якова Шияна (цей портрет сьогодні зберігається в експозиції Одеського історико-краєзнавчого музею). Окремо слід згадати видання комплекту з 23 перевиданих листівок-малюнків до українських народних пісень з нотами А. Ждахи (оригінали вийшли друком у 1911 – 1914 рр.) зі вступною статтею та тестами українських пісень, яке було здійснене одеським історико-краєзнавчим музеєм 1996 р. Т. Максим'юк не лише надав для цього видання листівки з власної колекції, але й був позначений, як «автор вступної статті та упорядник текстів українських народних пісень». Більшість вміщених у комплекті листівок ілюструють козацькі народні пісні

⁴⁰² Тарас Іванович Максим'юк. Бібліографічний покажчик. – С. 17 – 20.

⁴⁰³ Одеса козацька. Наукові нариси. – Одеса, 2008. – С. 176; Максим'юк Т. Мазепинці-самостійники в Одесі. – С. 98 – 99.

⁴⁰⁴ Максим'юк Т.І. З Україніки Причорномор'я. – С. 239.

⁴⁰⁵ Максим'юк Т. Дарчий надпис Дмитра Яворницького 1887 р. – С. 118 – 119; Максим'юк Т.І. З Україніки Причорномор'я. – С. 240.

⁴⁰⁶ Одеса козацька. Наукові нариси. – С. 134.

⁴⁰⁷ Максим'юк Т. Мазепинці-самостійники в Одесі. – С. 100.

(«Ой, не гаразд, запорожці», «Засвітали козаченьки», «Ой, не знав козак, та не знав Супрун», «Козак» та ін.). Серед них – листівка присвячена народній пісні «Ой, біда, біда чайці-небозі», автором слів якої вважається гетьман Іван Мазепа⁴⁰⁸.

Тарас Іванович часто виступає на наукових конференціях, в бібліотеках, школах, ВНЗ, «Просвіті» та інших установах та закладах міста і області. Однією з провідних тем його виступів є українське козацтво, дослідники козацтва, митці, поети та письменники, які віддзеркалювали та прославляли у своїх творах степових лицарів-козаків. Т. Максим'юк має рису, яка виділяє його серед інших

Тарас Максим'юк на місці колишньої Задунайської Січі.
с.Верхній Дунавець (Румунія). 2003 р.

промовців – це демонстрація під час виступів раритетів власної колекції. Варто було бачити захоплення студентів та викладачів на Всеукраїнській науковій конференції 2003 р. у м. Полтаві, присвяченій 100-річчю відкриття пам'ятника Івану Котляревському, коли завдяки Т. Максим'юку їм вдалося тримати у своїх руках прижиттєві видання І. Котляревського, яким вже понад 200 років й які є далеко не в кожній науковій бібліотеці України. Такі форми демонстрації та надання можливості доторкнутися до унікальних джерел застосовані Т. Максим'юком безперечно розширили знання учасників конференції про «Енеїду» – перший твір нової української літератури, що відбивав звичаї, побут, військовий досвід українського козацтва його рідною мовою.

⁴⁰⁸ Підбірка листівок художника Амвросія Ждахи з текстами українських пісень /автор вступної статті та упорядник тестів українських народних пісень Т.І. Максим'юк. – Одеса, 1996.

У пропонованій статті, звичайно, не можна висвітлити усіх (навіть, головних) здобутків вельми багатогранної та надзвичайно активної (попри вже немолодий вік) діяльності Тараса Івановича Максим'юка. Хочеться побажати йому міцного здоров'я, щастя та подальших успіхів на його творчих нивах. В тому числі і на ниві збирання козацьких пам'яток, вивчення та популяризації минулого українського козацтва.

Taras Goncharuk, Anatoliy Mysechko

**Problems of Ukrainian Cossacks in the collections of local lore
investigator Taras Maksimyyuk**

Article is devoted to the famous Odessa collector and ethnographer Taras Maksimyyuk, which in 2013 celebrated its 70th anniversary. The article contains a short biographical sketch of T.Maksimyyuk. It has been characterized the main directions of research and popularization activities of T.Maksimyyuk. Special attention is paid to the Exhibition of the collection of T.Maksimyyuk and his publications on the history of the Ukrainian Cossacks. In particular, it has been paid to the analyzes and publications by T.Maksimyyuk, A.Zhdaha's cards, autographs of D.Yavornitskii etc.

Key words: Taras Maksimyyuk, cards, collections, Cossacks.

Тарас Гончарук, Анатолій Мисечко

**Проблематика українського казачества в колекціях краєведа
Тараса Івановича Максим'юка**

Стаття посвячена известному одесскому колекціонеру и краєведу Тарасу Максим'юку, которому в 2013 г. исполнилось 70 лет. В ней статье содержится короткий биографический очерк Т. Максим'юка и характеризуются главные направления его научной и популяризаторской деятельности. Особое внимание в статье уделено выставкам экспонатов коллекции Т. Максим'юка и его публикациям, посвященным истории украинского казачества. В частности рассматриваются исследования и издания Т.Максим'юком открыток Амверосия Ждахи, автографа Дмитрия Яворницкого и др.

Ключевые слова: Тарас Максим'юк, открытки, колекції, казачество.

Рецензент: О.А.Бачинська, д.і.н., професор (Одеський національний університет імені І.І.Мечникова)

ТОПОСТУДІЇ

УДК 911.3:796.5

Олена Бачинська, Дмитро Мацюк
**СУЧАСНА БРАЇЛА (РУМУНІЯ) І КОЛИШНІ ЗАПОРОЖЦІ:
ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ І ЗАЛИШКИ ТОПОГРАФІЇ**

У статті йдеться про перебування в місті-фортеці Браїла задунайських запорожців на початку ХІХ ст. З'ясовано відображення цих подій в писемних джерелах та відсутність даних про них у музеях та сайті сучасного міста Браїла. На сьогодні свідками історичних подій початку ХІХ ст., в яких брали участь козаки, залишились мечеть на території колишньої фортеці, що перетворена на православний храм Святих Архангелів Михаїла та Гавріїла (Biserica «Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril»), забудова сучасного міста за топографією фортеці та узбережжя Дунаю.

Ключові слова: Браїла, задунайські запорожці, козацтво.